

گزارش جلسات برگزار شده توسط گروه‌های علمی

فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران

گروه علمی آینده‌نگری، نظریه پردازی و رصد کلان سلامت تاریخ برگزاری جلسه: ۱۴۰۴/۱۰/۲۱

موضوع / موضوعات جلسه: "رویکردهای نوین در مدیریت خطرات سلامت در حوادث و بلایا"

با سخنرانی جناب آقای دکتر حمیدرضا خانکه

خلاصه موضوع / موضوعات مطرح شده در جلسه:

موضوع مطرح شده در این جلسه بر ضرورت گذار از رویکردهای سنتی و واکنش‌محور به سوی «مدیریت یکپارچه خطر بلایا» تأکید دارد؛ رویکردی که با توجه به افزایش شدت و فراوانی بلایا، تغییرات اقلیمی و پیچیده‌تر شدن مخاطرات، دیگر یک انتخاب نیست بلکه یک ضرورت راهبردی برای کشور محسوب می‌شود. تجربه ایران در مواجهه با بلایای طبیعی و انسان‌ساخت و همچنین بحران‌هایی مانند کووید-۱۹ نشان داده است که بدون ادغام سلامت، کاهش خطر و تاب‌آوری در برنامه‌های توسعه، تلفات انسانی و خسارات اقتصادی همچنان تکرار خواهند شد.

از سوی دیگر، آسیب‌پذیری بالای نظام سلامت، نایمنی بسیاری از بیمارستان‌ها، ضعف هماهنگی بین‌بخشی و محدودیت سامانه‌های هشدار زودهنگام، ضرورت تقویت حکمرانی خطر و نگاه فرابخشی را برجسته می‌کند. بهره‌گیری از چارچوب‌های جهانی مانند سندای و Health-EDRM، توسعه ظرفیت‌های پاسخ، مشارکت فعال جامعه و توجه ویژه به گروه‌های آسیب‌پذیر، از ارکان اصلی موفقیت این رویکرد در ایران به‌شمار می‌رود.

در نهایت، توسعه پایدار بدون تاب‌آوری در برابر بلایا ممکن نیست. سرمایه‌گذاری در کاهش خطر، تصمیم‌گیری مبتنی بر داده و علم، استفاده از فناوری‌های نوین و نهادهای سازنده فرهنگی پیشگیری، می‌تواند ضمن حفاظت از جان مردم و تداوم خدمات سلامت، دستاوردهای توسعه‌ای کشور را حفظ کرده و آینده‌ای ایمن‌تر و مقاوم‌تر رقم بزند.

رئوس نتایج مذاکرات در جلسه:

۱. **ضرورت رویکردهای نوین در مدیریت خطر بلایا:** با توجه به افزایش شدت و فراوانی بلایا در سطح جهانی و ملی، بر ناکارآمدی رویکردهای سنتی واکنش‌محور تأکید می‌شود. مدیریت نوین بلایا نیازمند نگاه پیشگیرانه، یکپارچه و مبتنی بر تاب‌آوری است که بتواند جان انسان‌ها، نظام سلامت و دستاوردهای توسعه را در برابر مخاطرات فزاینده حفظ کند.
۲. **روندها و آمار بلایا در جهان و ایران:** آمار و روندهای چند دهه اخیر نشان می‌دهد که بلایا، به‌ویژه مخاطرات اقلیمی مانند سیل، موج گرما و خشکسالی، به‌طور قابل توجهی در حال افزایش هستند. ایران نیز به دلیل تنوع جغرافیایی و اقلیمی، با طیف وسیعی از مخاطرات طبیعی و انسان‌ساخت مواجه بوده و در زمره کشورهای پرخطر قرار دارد.
۳. **مفاهیم و تعاریف کلیدی در مدیریت خطر بلایا:** مفاهیم پایه‌ای مانند خطر، ریسک، آسیب‌پذیری، ظرفیت، تاب‌آوری و چرخه مدیریت بحران باید تشریح شوند. درک این مفاهیم، زیربنای برنامه‌ریزی علمی و سیاست‌گذاری مؤثر در مدیریت خطر بلایا به‌شمار می‌رود.
۴. **چارچوب‌های جهانی مدیریت خطر بلایا و سلامت:** پیروی از اسناد و چارچوب‌های بین‌المللی مانند چارچوب سندای (۲۰۱۵-۲۰۳۰) و رویکرد Health-EDRM سازمان جهانی بهداشت که بر ادغام سلامت در مدیریت خطر بلایا، رویکرد چندمخاطره‌ای و همکاری بین‌بخشی تأکید دارند و مسیر روشنی برای کشورها ترسیم می‌کنند.
۵. **وضعیت خطرپذیری بلایا و آسیب‌پذیری نظام سلامت ایران:** میزان بالای تلفات انسانی، تخریب زیرساخت‌ها و آسیب‌پذیری مراکز درمانی در ایران مورد بررسی قرار گرفته است. ارزیابی‌ها نشان می‌دهد متأسفانه بخش قابل توجهی از بیمارستان‌ها از ایمنی کافی برخوردار نیستند و بلایا می‌توانند به‌سرعت ارائه خدمات سلامت را مختل کنند.
۶. **چالش‌های اصلی مدیریت خطر بلایا در ایران:** چالش‌هایی نظیر ناهماهنگی نهادی، ادغام‌نشدن سلامت در برنامه‌های کاهش

خطر، ضعف سامانه‌های هشدار زودهنگام، محدودیت ذخایر و تجهیزات و آسیب‌پذیری بیشتر گروه‌های خاص مانند سالمندان، معلولان و پناهندگان، از موارد اصلی در ایران به شمار می‌روند.

۷. **ضرورت مدیریت یکپارچه خطر بلایا (IDRM):** مفهوم IDRM به‌عنوان رویکردی جامع معرفی می‌شود که تمام مراحل چرخه مدیریت بحران را به‌صورت هماهنگ و فرابخشی پوشش می‌دهد. هدف این رویکرد، کاهش خطر پیش از وقوع، افزایش آمادگی، پاسخ مؤثر و بازتوانی تاب‌آور است.

۸. **حکمرانی، هماهنگی و ایمنی بیمارستان‌ها:** تقویت حکمرانی خطر، نقش محوری وزارت بهداشت در ساختار ملی مدیریت بحران، ایجاد مراکز فرماندهی سلامت و اجرای برنامه «بیمارستان‌های ایمن» بسیار مورد تأکید قرار دارد تا تداوم خدمات درمانی در شرایط بحرانی تضمین شود.

۹. **هشدار زودهنگام، ظرفیت پاسخ و نقش مراقبت‌های اولیه سلامت:** توسعه سامانه‌های هشدار زودهنگام چندمخاطره‌ای، افزایش ظرفیت surge، ذخایر راهبردی و نقش کلیدی شبکه مراقبت‌های اولیه سلامت در شناسایی زودهنگام مخاطرات و ارتباط با جامعه مورد بررسی و شناسایی قرار گیرد.

۱۰. **مشارکت جامعه و ارتباطات خطر:** اهمیت مشارکت فعال مردم، داوطلبان، سازمان‌های مردم‌نهاد و رهبران محلی در کاهش خطر بلایا باید مورد توجه قرار گیرد. آموزش عمومی، ارتباطات خطر متناسب با فرهنگ و زبان، و افزایش آگاهی اجتماعی از ارکان اصلی تاب‌آوری جامعه هستند.

۱۱. **آموزش، توانمندسازی و توسعه ظرفیت‌های بلندمدت:** آموزش تخصصی مدیریت بحران در نظام سلامت، گنجاندن مباحث بلایا در آموزش پزشکی و پرستاری، انجام مانورها و استفاده از فناوری‌های نوین مانند GIS و هوش مصنوعی بسیار مهم و تاثیرگذار خواهند بود.

توصیه‌های مطرح شده برای پیگیری:

۱. سرمایه‌گذاری هدفمند در کاهش خطر بلایا و تاب‌آوری و ادغام مدیریت خطر بلایا در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای کشور
۲. تقویت حکمرانی خطر، بازنگری و اجرای مؤثر قوانین و چارچوب‌های نهادی مرتبط با مدیریت بحران و سلامت
۳. ادغام کامل سلامت در سیاست‌ها و برنامه‌های کاهش خطر بلایا و سازگاری با تغییرات اقلیمی
۴. ارتقای هماهنگی بین‌بخشی و ایجاد سازوکارهای یکپارچه فرماندهی و پاسخ، به‌ویژه در نظام سلامت
۵. افزایش ایمنی و تاب‌آوری بیمارستان‌ها و مراکز درمانی و الزام رعایت استانداردهای ایمنی در صدور مجوزها
۶. توسعه سامانه‌های هشدار زودهنگام چندمخاطره‌ای با اتصال داده‌های سلامت، اقلیمی و محیط‌زیستی
۷. تقویت ظرفیت پاسخ و آمادگی نظام سلامت از طریق ذخایر راهبردی، ظرفیت surge و مانورهای منظم
۸. توانمندسازی شبکه مراقبت‌های اولیه سلامت و استفاده از آن در آمادگی، ارتباطات خطر و مشارکت جامعه
۹. جلب مشارکت فعال جوامع محلی، سازمان‌های مردم‌نهاد و داوطلبان در تمام مراحل مدیریت خطر بلایا
۱۰. شناسایی، ثبت و حمایت هدفمند از گروه‌های آسیب‌پذیر برای تضمین عدالت سلامت در شرایط بحران
۱۱. توسعه آموزش‌های تخصصی و بین‌رشته‌ای مدیریت بلایا و گنجاندن آن در برنامه‌های آموزشی دانشگاهی
۱۲. بهره‌گیری از داده، فناوری‌های نوین و نوآوری (GIS، سلامت دیجیتال، هوش مصنوعی) در تصمیم‌گیری و پیش‌بینی مخاطرات

سایر موارد مهم:

- توجه جدی به تغییرات اقلیمی به عنوان تشدیدکننده اصلی مخاطرات و لزوم ادغام سازگاری اقلیمی در مدیریت خطر بلایا
- حرکت از مدیریت واکنشی به رویکرد پیشگیرانه و آینده‌نگر در تمام سطوح تصمیم‌گیری
- استفاده از رویکرد چندمخاطره‌ای و پرهیز از تمرکز صرف بر یک نوع حادثه
- تقویت نظام پایش، ارزیابی و مستندسازی تجربیات بلایا برای یادگیری نهادی
- شفافیت اطلاعات و بهبود جریان داده بین سازمان‌ها در زمان عادی و بحران
- توجه به ابعاد اجتماعی، اقتصادی و روانی بلایا در کنار پیامدهای جسمی
- لحاظ کردن عدالت اجتماعی و کاهش نابرابری‌ها در برنامه‌های کاهش خطر
- استفاده از راهکارهای مبتنی بر طبیعت (Nature-Based Solutions) در کاهش خطر
- تقویت تاب‌آوری شهری، به‌ویژه در کلان‌شهرها و سکونتگاه‌های غیررسمی
- تأمین مالی پایدار، ابزارهای بیمه‌ای و سازوکارهای انتقال ریسک
- همسویی مستمر با چارچوب‌ها و تعهدات بین‌المللی و استفاده از تجربیات موفق جهانی
- تأکید بر این اصل کلیدی که "بدون شناخت دقیق خطر، مدیریت مؤثر آن امکان‌پذیر نیست"